

Svampfynd i vår kommun

Av BARBRO PALM

Inledning

Har man en eller flera hundar, ja då kommer man ut på skogspromenad de flesta dagar. Denna uppsats bygger huvudsakligen på iakttagelser från dessa vandringar, främst i närområdet Varnans bäckdal, i områden runt Gustavsvik samt på A 9:s tidigare närövningsfält. Ett antal fynd har också rapporterats av vänner och bekanta. Min redogörelse berör, med några undantag, de senaste cirka fem åren.

Poppeltofsskivling

Börjar min vandring i svampmarkerna med den mycket intressanta, sällsynta och rödlistade svamparten poppeltofsskivling *Hemipholiota populnea*, vilken artbestämdes i november 2011 av Herbert Kaufman, mykolog från Örebro. Den hade då hittats på grova poppelstockar i ett virkesupplag mittemot Norrgården. Nu låg det nära till hands att ta en titt på popplarna Adam och Eva, och mycket riktigt, på Eva fanns några få fruktkroppar. Senare, 2012 och

Poppeltofsskivlingen är en typisk, men sällsynt parksvamp. Trivs på gamla popplar som Adam och Eva.
Foto: Björn Broqvist.

fram till nedsågningen 2015, kunde man främst på hösten se fräscha fina knippen av poppelfosskivling på Eva.

Poppelfosskivlingen är en mycket vacker svamp, särskilt i yngre stadier. Den är en typisk parksvamp och att den är missgynnad beror naturligtvis på att det är brist på lämpligt substrat. Den finns mest på gamla popplar och sådana är det inte så gott om. På asp hittas den mera sällan. Att arten uppträder på levande och nyss döda träd tyder på att den i nedbrytningsfasen är en initialsvamp, förmodligen parasitisk i början. Den rötter förstås och gör stammarna försvagade.

Tickor

Av intressanta tickor vill jag först nämna sprängticka *Inonotus obliquus*, eftersom den hittades på en al, vilket är ovanligt. Denna al växte vid laxtrappan i Haga, men blev nertagen under arbetet efter översvämningen 2014. På björk är sprängticka mycket vanlig, och det man ser av svampen är så gott som alltid de stora, svarta, perenna och helt sterila knotorna.

Folkmedicinen kan berätta att avkok från denna ticka används för att stoppa tumörer, och att den även lär ha effekt mot både psoriasis och magsår. Tickan innehåller antioxidanter och intas också för att stärka immunförsvaret. Förbryllande kan tyckas, med tanke på att svampen i sig själv är en dödlig svulst. Inom hälsokosten i Sverige säljs sprängticka under produktnamnet ”Chaga” och kan tillredas både som te, kaffe och kylda drycker. En ovanlig ticka, som främst växer på björkar vilka är angripna av just sprängticka, är tvåfärgsticka *Gloeoporus dichrous*. Arten hittades på Lisas höjd hösten 2015. Sprängticka på al och tvåfärgsticka på angripen björk är observerade i kommunen en gång tidigare – båda på 1980-talet i Varnans bäckdal.

Svampkonsulenternas Riksförbund hade 2015 förlagt sin årliga riksträff till Kristinehamn, där en fantastiskt fin utställning med olika arrangemang avslutade det hela. Deltagarna i den exkursion som dagen innan gick söderut kunde bland annat berätta om intressanta tickor man sett i naturreservatet Värmlands Säby. Det var oxtungssvamp *Fistulina hepatica* på ek. En gång har jag ätit en stekt skiva oxtungssvamp, och visst liknade det en köttbiff i smaken. Skulle gärna vilja hitta tickan där det är tillåtet att plocka den för att provsmaka igen, men den är minst sagt mindre vanlig. Det var vidare grovticka *Phaeolus schweinitzii* på tall, också den mindre allmän. Jag noterade grovticka i Konsterud 1977 och i Ölme 1989 – båda gångerna på lärk. Slutligen påträffades också svavelticka *Laetiporus sulphureus* på ek. Svavelticka har kunnat ses i tätorten vid flera tillfällen, främst på poppel men även på

Denna oxtungssvamp på en ek i naturreservatet Värmlands Säby är fredad. Annars skulle den kunnat ha blivit en god svampbiff. Foto: Bengt Brunsell.

andra lövträd. Genom svampköttets likhet med kycklingkött har den kallats ”skogskyckling”, men matvärdet är omdiskuterat och den förordas inte att förtäras. Jag påmindes också vid samma tillfälle av Christina Brunsell om att den alltmer sällsynta taltickan *Phellinus pini*, vilken är en signalart, finns på Sibberön; sällsynt därför att gamla tallbestånd avvecklas.

Vid virkesupplaget längs vägen mot Haga växte det nära järnvägsövergången sommaren 2015 snabbt fram en stor fjällticka *Polyporus squamosus* på en avsågad lövträdstubbe. Eftersom denna inte helt vanliga ticka är känd för att växa högt ovan marken på levande ädla lövträd var detta en överraskning. I Kristinehamn är fjällticka tidigare observerad på lönn.

Strumpticka *Polyporus leptcephalus* på ett äppleträd i Sunneberg var en glad överraskning, liksom trådticka *Climacocystis borealis* på stammen av en torrgran på A 9:s gamla närövningsfält. För cirka tio år sedan fanns i ett område i Haga den lilla vackra gulltickan *Skeletocutis amorpha* på var och varannan tallstubbe. Nu har jag inte sett den på flera år. Lukticka *Gloeophyllum odoratum* växte på en granstubbe vid Gustavsvik 2014. Den hittades även på 1980-talet i samma område. Två vackra, mindre vanliga närbesläktade tickor

är plattickan *Ganoderma applanatum/lipsiense* och lacktickan *Ganoderma lucidum* – båda funna ett antal gånger i kommunen. Stora kraftiga plattickor växer sedan flera år på en björkstubbe i Haga. Min känsla är att denna art blivit allt vanligare, men att detsamma inte gäller för lacktickan.

Dristar mig nu att även nämna tickor som verkligen är väldigt allmänna och som vi ofta ser utan att kanske reflektera. Den lilla tunna violtickan *Trichaptum abietinum* är en av de första svamparna på kullfallna granar. Som en dekoration växer de i meterlånga grupper, och att hitta en liggande granstam i skogen utan violticka är faktiskt ganska svårt. Motsvarigheten på tall är violtagging *Trichaptum fuscoviolaceum*, men den ser vi inte alls lika ofta. Vackra klibbtickor finns överallt på både barr- och lövträd liksom olika arter av släktet eldtickor *Phellinus*. I ett sälgsnår kan det vara helt slående – ”kuddtickor överallt” – och mycket ofta sälgtickor. Vanlig är också fnöschtickan *Fomes fomentarius*, vilken är en arg vitrötesvamp på björk. Intressant är att själva fnösket, som finns inuti tickan, kan användas inom främst tre olika områden: 1) ”Det brinner som fnöske”. Detta är lättantändligt och användes ofta förr vid eldslagning. 2) Genom att fnöske får de röda blodkropparna att snabbt koagulera har det också använts inom sjukvården som blodstillande medel. 3) Klädtillverkning! Fnösket bankas ut till ett skinnliknande stycke, vilket sedan lång tid tillbaka har använts för tillverkning av diverse plagg. För ordningens skull skall även nämnas att fnöschtickan också används för att färga garn, vilket då oftast betas för att få en guldbrun färg. Betänk att denna, dock inte för björken, nyttiga ticka finns frekvent runt omkring oss, så varför inte prova på att banka ut lite fnöske till kanske en mockaliknande väska. Jag lovar att på stenåldersvis är detta både jobbigt och roligt. Vill gärna tillägga att jag nyligen lärt mig hur man gör papper av sega tickor. Verkligen intressant! Av fnöschtickan blir papperet vackert gyllenbrunt.

Hatt tillverkad av fnöschticka.

Foto: Barbro Palm.

Andra vedlevande arter

Stinkmussling *Phyllostopsis nidulans* har jag träffat på två gånger i vår kommun; första gången på 1990-talet på en granstubbe vid Kinesbron, och andra gången 2014 bakom skyttecentret.

Blek ostronmussling *Pleurotus pulmonarius* växte på en gammal lönn i Bäckhammar åren 2008–2011.

Bävermussling *Lentinellus castoreus* är ytterligare en mussling jag hittat två gånger; båda gångerna nära Gustavsvik. Första gången växte den på en granstubbe 1984. Det rörde sig om en enda fruktkropp. Detta betraktades då som ett anmärkningsvärt fynd. 2014 fanns den i ett stort antal exemplar på en kullfallen björkstam snett emot grindarna till kyrkogården.

Gelératting *Tremiskus helvelloides* är en sällsynt och kalkgynnad art, vilken rapporterades från Bäckhammar både 2012 och 2013. Den påträffades på en sågspånsstig, där den växte på starkt murken barrved. Hittad tidigare i kommunen är gelétaggsvamp *Pseudohydnum gelatinosum*. Den är inte vanlig, men räknas inte heller som sällsynt.

Fler intressanta geléartade svampar på ved kan nämnas. Det rör sig om violett geleskål *Ascocoryne sarcoides* på en björkstubbe i Haga. Vidare snurrkrös *Exidia recisa* på sälk och broskboll *Tremella encephala*, som växer direkt på blödskind *Stereum sanguinolentum*, på en tall vid skyttecentrum.

En svamp som lätt förväxlas med en gelésvamp är hagtornsrost *Gymnosporangium clavariiforme*. Den är klart gul, och när jag första gången, en vårdag, såg ett stort antal fingerlika fruktkroppar på en enbuske i Haga, trodde jag att enen var påskdekorerad. Denna rostsvamp, som framför allt ses på levande enar, verkar ha blivit något vanligare.

Vid tidigare nämnt virkesupplag i Haga växte 2014 klyvblad *Schizophyllum commune*, vilken är allmän i bokskog, men sällsynt i våra trakter. Här hittades dessa sega, solfjäderformade, små vitrötesvampar på en björkstam, som också hyste ett överdåd av purpurskind samt några svedtickor.

Lilagömning *Nectriopsis violacea* står med på informationstavlan i Haga. Därför skall nämnas att denna sporsäckssvamp, som växer som en lila hyfmatta på trollsmör, kan påträffas då och då av ett observant öga.

Jordstjärnor

Jordstjärnor av alla de slag räknas som fynd och skall rapporteras till ArtDatbanken. I mars 2012 upptäckte Jill Ericson en kantjordstjärna *Geastrum striatum* i en trädgård på Drevsta. Kamjordstjärna *Geastrum pectinatum* har tidigare noterats; bl.a. hittad i barmattan under en gran vid Östervik. Den

fyrflikiga jordstjärnan *Geastrum quadrifidum* är rödlistad, men är funnen ett flertal gånger de senaste 20 åren. Främst har den noterats i Ölme i samband med inventering av bombmurklor. Vid ett besök på Stolpens Trädgård 2012 frågade Jonas Grund om jag var kunnig på lavar. Nej, det är jag tyvärr inte. Han ville ändå visa på en speciell lav en bit in i skogen. ”En lav som ser ut som små gubbar”, som han uttryckte det! Det var fyrflikig jordstjärna.

Äkta tryffel

Äkta tryfflar *Tuber* är svåra att upptäcka. Att Agnetha Bemark hösten 2012 förstod att denna lilla knöl i hennes potatisland var ett fynd, det är imponerande. Knölen skickades runt till olika experter, men den var tyvärr för liten för en helt säker artbestämning. Dock konstaterades – äkta *Tuber*.

Sopp och taggsvamp.

En sällsynt sopp att rapportera är hålsopp *Suillus cavipes*, vilken är bunden till lärk. Ett tiotal fruktkroppar hittades på A9:s gamla övningsfält, men där fanns inga lärkträd! Så vad kunde det vara? Det visade sig vid närmare kontroll att det visst växte lärk, men inga träd. Det fanns dock ett större antal små lärkskott. Nu lär de få god hjälp av hålsoppen att växa sig frodiga.

Alldeles i närheten växte två stora mäktiga ringar av fjällig taggsvamp *Sarcodon imbricatus*. Vanligare är att denna taggsvamp hittas i mindre antal. Intygas kan att den var mycket god. Vad gäller taggsvampar som orange taggsvamp *Hydnellum aurantiacum*, dofttaggsvamp *Hydnellum suaveolens* och dropptaggsvamp *Hydnellum ferrugineum* så var dessa arter tidigare mycket vanliga. Varför är de inte det längre? Den sällsynta gula taggsvampen *Hydnellum geogenium* fanns också ganska frekvent i våra trakter under 1990-talet, men inte längre. Dock har det påträffats ej artbestämda taggsvampar av släktet *Phellodon*.

Kandelabersvamp *Artomyces pyxidatus* är sällsynt och troligen hotad av det moderna skogsbruket. Den hittades hösten 2015 på en asplåga vid Gustavsvik. Tidigare var den noterad från Varnans bäckdal 1984. Trots sitt utseende är den inte besläktad med fingersvampar utan denna, vår enda art i släktet, står närmare vissa taggsvampssläkten.

Svamputställningen 2014

Vid Sällskapet för Naturskydds svamputställning den 7 september 2014 kunde vi se tre intressanta svampar, plockade vid Värmlands Säby av Christina och Bengt Brunsell. De var riktiga fynd på vårt bord, och det hade nog varit

svårt att hitta dessa arter längre norrut i vår kommun. Två av dem väcker uppmärksamhet både genom sin storlek och att de är goda matsvampar – stolt fjällskivling *Macrolepiota procera* och skålröksvamp *Lycoperdon utriforme*. Den tredje arten rekommenderas, på grund av förväxlingsrisk, inte som matsvamp, men genom att rörens mynningar är blodröda är det en mycket vacker sopp, nämligen blodsopp *Boletus luridiformis*.

Vi lyckades inte få in någon violgubbe *Gomphus clavatus* till utställningen, men 2013 rapporterades denna rödlistade kantarellsvamp från Eriksbol i Rudskoga av Bo Bengtsson. Den är tidigare år funnen i vår kommuns södra del.

Vad mer som drog ögonen till sig denna dag var svampar som vi lyckas hitta varje år, men som är både relativt ovanliga och framför allt intressanta för matsvampsletare. Blomkålssvamp är en av dem; senast hittad i närheten av Kvarndammen och på A 9:s övningsfält. Både svart- och rödgul trumpet-svamp drar alltid till sig uppmärksamhet. Den lilla, inte så vanliga fläckkantarellen engagerade däremot inte många besökare.

Ett riktigt fynd, som också fanns med på svamputställningen, var kartongbo *Cladotrichum myrmecophilum*. Hade jag inte sett ett sådant tidigare, så

Den blanksvarta trämyran bygger sitt bo, ett kartongbo, med hjälp av svampmycel från egen odling.

Foto: Sven-Erik Palm.

hade jag aldrig förstått vad det var som fanns inuti stammen på en kullfallen al vid älven nära laxtrappan i Haga. Det är den blanksvarta svampbyggande trämyran *Lasius fuliginosus* som använder svampens mycel vid bobygge. Följande information finns att läsa på Wikipedia: ”Vanligen bygger den sitt bo i ihåligheter i död ved, men arten kan även bygga bo i friskt trä. Arbetarna använder en massa av söndertuggat trä blandad med speciella körtelutsöndringar för att bygga upp boet och konstruktionens väggar stabiliseras genom odlandet av en särskild svamp, *Cladotrichum myrmecophilum*, vars mycelium genomväver de tunna väggarna och ökar deras hållfasthet. Förhållandet mellan myran och svampen är ett exempel på ömsesidig symbios, eftersom båda arterna har nytta av varandra, då den blanksvarta trämyran olikt många andra svampodlande myror inte äter svampen, utan endast odlar den i syftet att förstärka boets konstruktion.”

Variation i population

Utan att jag gjort några systematiska undersökningar vill jag ändå kommentera att jag upplever att vissa svamparter drastiskt har minskat i antal, medan några har ökat. Som amatörmykolog var jag mest aktiv under främst 1980- men även på 1990-talet, och mina iakttagelser från i dag jämförs här med dem som gjordes på den tiden.

Den giftiga vita flugsvampen har ökat påfallande. Inför en svamputställning fick man tidigare leta efter den, men nu är det bara att gå ut i skogen och hämta. Vår vackra landskapssvamp, sotbrun vaxskivling, visar också en tydlig ökning. En mycket läcker svamp – när man lyckas hinna före de larver som lever på den. En kär återvändare är vinternagelskivling! Efter att ha saknat den under många år är det en glädjande notering att den nu är ganska vanligt förekommande.

Svampar som jag i dag saknar helt eller hittar mycket sällan är: rökriska, gulriska och luden vitriska. Vidare är det gallmusseron, besk vaxskivling samt stor kragkivling och ärggrön kragkivling. Minskat har även rynkad nagelskivling, brännbrosskivling och flertalet trattskevlingar, inte minst kaffebrun trattskevling/trattnavling. Av spindelskevlingar tänker jag på trappspindelskevling och den ståtliga, robusta, mångkransade spindelskevlingen. Broskmussling och grönmussling samt de tidigare nämnda taggsvamparna är inte längre vanliga. Allmän sköldskivling, den första rödsporiga skivling jag lärde mig, som fanns mest överallt – vart tog den vägen? Nu, 2013 och 2014, har jag i alla fall hittat den igen. Men bara ett fåtal. Saknar också hjortticka

samt flera mindre tickor av släktet *Tyromyces*, som t.ex. kötticka, blödticka och blåtticka.

Tidigare kända fynd av rariteter

Vill gärna kommentera de två mest kända fynden från vår kommun; frånsett upptäckten av bombmurkla år 1986. Det gäller sälglätt *Cytidia salicina* hittad 1982 på Sveriges sydligaste lokal och älvkragskivling *Stropharia magnivelaris* 1985 på Sveriges nordligaste lokal. Ingen av dessa är mig veterligt hittad igen. Älvkragskivling har jag verkligen letat efter varje år.

Hur mår då våra bombmurklor *Sarcosoma globosum* i Ölme?

Jo tack, de mår bra – och sprider sig över allt större ytor. Mellan åren 1986 och 2009 var jag med och noterade antalet fruktkroppar i ruta 10D 7j på topografiska kartan. Från och med 2004 har Åke och Olle Klaveness haft kontroll på ruta 10E 7a. Deras iakttagelser visar på stor variation mellan åren.

År 2009 räknades bombmurklorna den 5 april av medlemmar i Sällskapet för Naturskydd samt av Per Larsson, Arvika, och Herbert Kaufmann. Dessa båda angav koordinaterna för varje fynd av arten. Även om inte antalet slog 2007 års resultat så var det ändå överraskande. Fler än 750 fruktkroppar anträffades. Sedan dess har jag orienterat mig genom att fråga Åke Klaveness om förekomsten och förstått att bombmurklorna bara ökar i antal. År 2014 var det väldigt många. ”Hur mycket som helst”, sa Åke. Dessutom berättade han att man ena dagen sett cirka 100 svampar, och ett par dagar senare var alla borta. Istället påträffades rådjurspillning i stor mängd. Alltså är bombmurklor rådjursmat! I mars 2015 fanns det också gott om bombmurklor rapporterar samma källa.

Bombmurklan är med på ArtDatabankens rödlista under kategorin ”sårbar”. Svampen är dessutom en av våra fem fridlysta svamparter. I november 2015 publicerades en förteckning som visar vilka 25 svampar som nyligen tagits upp på den internationella naturvårdsunionens lista. Bombmurklan är en av dem. Det är alltså viktigt att vi värnar om, och är stolta över, våra bombmurklor i Ölme.

Farväl Adam och Eva!

Vemodigt var det när de gamla popplarna kapades i toppen, men kvar stod högstubbarna och även de utgjorde en imponerande bild i stadskärnan. Grönskade gjorde de också och poppeltofsskivlingen växte synligt på Eva. Dessvärre var det förstås på grund av rötan helt nödvändigt att avlägsna Kristi-

nehamns mäktiga symboler, vilket skedde den 25-26 november 2015. Nödvändigt men sorgligt.

Under en skogspromenad i december 2015 gick jag helt plötsligt rakt på de senast nedkapade stammarna av Adam och Eva. Hoppsan! Jo, jag kände igen poppeltofskivlingen och det fanns en hel del övrig svamp, framför allt små tickor och olika skinnsvampar, vilka också de ingår i nedbrytningsprocessen. Innan jag sa farväl till resterna av Adam och Eva tog jag med mig en kvist hem. Denna kvist står nu i en vas och har fått rötter. Livet går vidare.

Adam och Eva – ett minne blott.

Foto: Björn Broqvist.

Litteratur

ArtDatabanken. 2015. *Rödlistade arter i Sverige 2015*. ArtDatabanken SLU, Uppsala.
Calais, J. O. 1996. Bombmurkulan i Kristinehamns kommun. I: *Sällskapet för Naturskydd Kristinehamn*, pp. 138–142. Kristinehamn.

Övriga källor

International Union for Conservation of Nature and Natural Resources. Internationella naturvårdsunionens rödlista.

<http://www.iucnredlist.org>. Hämtat 15 januari 2016

Wikipedia. Blanksvart trämyra.

<http://www.wikipedia.org>. Hämtat 15 januari 2016.